

QUÆ VIRTUTES SINT IN APPETITU SENSITIVO?

XIX. Primo, est difficultas de fortitudine propter sententiam Vazquez qui negat in irascibili esse virtutem fortitudinis, hic disp. LXXXVII, capite secundo ea ratione ductus, quia objectum appetitus sensitivi est delectabile proprium, sed in aggrediendis periculis nullum delectabile invenit appetitus irascibilis, unde philosophus dicit in III ethicorum quod: « Fortis in suo actu nihil delectabile videtur habere. » Quod etiam affirmat S. Thomas 2-2, quæst. cxxxiii, articulo VIII, quod si fortis in actu fortitudinis quærit gloriam, aut lucrum, aut aliquid simile, hoc pertinet ad bonum intellectuale, non ad sensibile, unde non pertinet ad habitum appetitus, sed voluntatis, et sufficit quod appetitus ei non resistat, non vero quod operetur. Quare licet Vazquez admittat generari aliquem habitum temperantiæ operativum in appetitu, qui non sit formaliter virtus, quia non tangit motivum virtutis, quod est ipsa honestas, sed solum circa materiale objectum virtutis, quatenus assuefactione homo fit promptior ad consequendum delectabilia sensus sub quadam mediocritate, et non effuse, tamen pro fortitudine non admittit generari habitum in irascibili operativum etiam circa materiam virtutis, quin non juvat appetitus voluntatem operando circa aggressionem periculorum, sed solum non resistendo voluntati, et ideo solum poterit generari in appetitu aliqua dispositio, qua minus resistat voluntati in aggrediendis periculis.

XX. Nihilominus opposita sententia est S. Thomæ in hac quæstione LVI, articulo IV, et Aristotelis III ethi-

corum, cap. x. Et iterum ibi D. Thomæ lect. XIX, et communiter omnium theologorum; nec dici potest, quod quando Aristoteles dicit temperantiam, et fortitudinem esse partium irrationabilium, intelligendus est objective, et ex parte materiæ circa quam, non subjective, et ex parte materiæ in qua, ut interpretatur Vazquez, quia philosophus esset diminutus si subjectum non assignaret his virtutibus, cum tam multa egerit ibi de materia circa quam tales virtutes versantur. Nulli autem attigisse videtur subjectum istarum virtutum nisi prædicto loco, ubi dicit has duas virtutes esse partium irrationalium; ideoque sic intellectus videtur communiter ab omnibus interpretibus.

XXI. Et fundamentum est, quia sicut pertinet ad temperantiam moderari passiones concupiscibilis, id est, delectationes, et tristitias in voluptatibus maximis, quales sunt voluptates tactus, ita pertinet ad fortitudinem moderari passiones irascibilis, id est, timores, et audacias in maximis periculis, qualia sunt pericula mortis. Istæ autem passiones timoris, et audaciæ non redduntur moderatæ nisi per regulam rationis, quæ eas ad medium reducit, et ad finem honestum, quod utique est bonum morale; ergo elicientia istarum passionum sic moderatarum est elicientia actus boni moraliter, quia est actus moderatus, et regulatus secundum rectam regulam rationis. Constat autem quod elicientia harum operationum est operari; ergo principium inclinans, ad talem elicientiam, inclinatur ad operandum, et non solum ad non resistendum voluntati, ergo habitus elicitivus harum operationum est habitus operativus, non minus quam habitus temperantiæ, quia elicit passiones moderatas regulas rationis, sicut illa. Ut autem sit

virtus talis habitus, sufficit quod actus, et operatio ejus sit virtuosa, id est, bona moraliter. Bona autem, et virtuosa, est elicientia passionis moderatæ per rationem.

XXII. Fundamentum Vazquez est nullius momenti. Nec enim objectum proprium utriusque appetitus tam concupiscibilis, quam irascibilis est bonum delectabile, sed etiam bonum arduum, ut patet in audacia, et spe, et timore, quæ sunt passiones irascibilis, et tendunt ad victoriam mali imminentis, seu difficultatum, et hæc victoria bonum quoddam est. Unde tandem passiones irascibilis etiam respiciunt bonum delectabile, et hoc dupliciter. Primo, specialiter in ipsa fortitudine, in quantum respicit bonum rationis, et victoriam difficultatum, quas sperat vincere, et sic delectatur de ipso bono virtutis, ut dicit S. Thomas citata quæstione cxxxiii, articulo VIII, licet ex parte eorum, quæ sustinet habeat materiam doloris, et tristitiæ. Unde fortis habet spem de victoria cum aggreditur, et spes delectationem habet de adeptione finis æstimata, juxta quod dicit Apostolus Romanorum XII: *Spe gaudentes*.

XXIII. Secundo, generaliter, quia omnes passiones irascibilis ordinantur ad concupiscibilem, et in illo terminantur, quia ad quietem, et fruitionem concupiscibilis ordinantur passiones irascibilis, et in concupiscibili terminantur, ut dicit S. Thomas infra quæst. xxv, articulo I. Et ita irascibilis mediate ordinatur ad delectabile, quatenus ordinatur ad bonum concupiscibilis. Quod autem bonum honestum dicitur non posse attingi ab appetitu sensitivo, quia intellectuale est, et ad rationem spectat, dicemus statim respondendo ad argumenta, et ostendendo quod ratio honesti licet primordialiter ex ratione descendat, tamen participative etiam in bono sensibili

potest reperiri, quatenus dirigibile est a ratione, et consequenter licet ab appetitu secundum se attingi non possit, tamen ab appetitu ut subjecto rationi, et per eam regulabili attingi potest: sicut enim potest appetitus ut conjunctus rationi elicere passiones regulatas, et moderatas regulis rationis, sic bonum honestum, quod non est aliud quam regulatum per rationem, potest attingere in materia sensibili.

XXIV. Secundo, inquirens de liberalitate, et magnificentia, an ponantur in appetitu sensitivo, quia in his videtur D. Thomas contraria locutus, et mens ejus difficilis visa est ad indagandum. Nam in I p. quæst. XXI, articulo I ad primum dicit, quod liberalitas, et magnificentia sunt subjective in voluntate, eo quod non versantur circa passiones, sed circa operationes, sicut justitia aut partes potentiales ejus. At vero in hac prima secundæ, quæst. LX, articulo V ponit liberalitatem in concupiscibili, et magnificentiam in irascibili. Et 2-2, quæst. cxxxiv, articulo IV ad primum docet, quod justitia respicit operationes secundum se, prout in eis consideratur ratio debiti; sed liberalitas, et magnificentia considerant operationes sumptuum secundum quod comparantur ad passiones animæ. Et ideo ponit liberalitatem in concupiscibili, quia refrænatur cupiditatem avaritiæ; magnificentiam vero in irascibili, quia respicit arduitatem faciendi magnos sumptus.

XXV. Ad hæc varie respondent auctores. Quidam solum in appetitu sensitivo collocant istas virtutes, ut Cajetanus qui censet D. Thomam loco citato primæ partis et primo contra gentiles, cap. xciii, secutum fuisse aliorum opinionem, ubi hæc ex proposito non tractabat; sed tamen locis citatis ex prima secundæ et secunda secundæ, ubi ex professo de istis virtutibus agit,

propriam tradidisse sententiam. Alii existimant solum in voluntate esse ponendas has virtutes, quia non moderantur primo, et per se passiones, sed dirigunt operationes, et constituunt rationem debiti ad alterum, ideoque ponuntur partes potentiales justitiæ, ut patet de liberalitate, quam S. Thomas numerat inter partes potentiales justitiæ 2-2, quæst. cxvii, art. v, dicit quod liberalitas respicit debitum non rigorosum, et legale, sicut justitia proprie dicta, sed morale, et secundum decentiam, ideoque est pars potentialis justitiæ. Et expresse eam excludit a temperantia, quia non moderatur concupiscentias delectationum corporalium, sed concupiscentiam pecuniæ quæ est concupiscentia animalis, id est, non partis vegetativæ, sed apprehensivæ.

XXVI. Alii denique constituunt liberalitatem, et magnificentiam tam in voluntate, quam in appetitu sensitivo. Hanc sequitur Conradus 1-2, quæst. lx, art. v; Medina hic quæst. lvi, art. ii; Bagnèz 1 p. quæstione XXI citata, ubi etiam citat magistrum Cano. Quæ sententia fere non habet aliud fundamentum præter ista loca opposita D. Thomæ. Et quia ad liberalem, et magnificum pertinet tamquam actus proprius, usus pecuniæ; usus autem est actus voluntatis, ut dicitur supra quæst. xvi ac denique, quia liberalitas est pars potentialis justitiæ, et sic debet esse in eadem potentia in qua est, scilicet in voluntate.

XXVII. Cæterum hæc fundamenta debilia sunt, si intendat hæc sententia dicere, quod istæ virtutes essentialiter sint in utraque potentia, aut in voluntate tantum. Primum enim fundamentum non urget; tum, quia eum dicitur objectum liberalitatis esse usum pecuniæ, ly usus non sumitur pro illo speciali actu, qui in voluntate ponitur ad utendum reli-

quis potentiis applicando illas ad suas operationes, sed largo modo pro omni exercitio circa aliquam materiam, quatenus in nostrum usum aut commodum cedit, quo pacto rebus exterioribus uti solemus, et ea ratione appellatur usus pecuniæ; tum etiam, quia dato quod loqueretur de usu stricte dicto, dicimus quod licet principaliter ad voluntatem pertineat, tamen participative etiam in appetitu inveniri potest quatenus aliquid de libero, et voluntario participat, et consequenter de applicativo: sicut etiam electio principaliter pertinet ad voluntatem, quia libera est, participative tamen etiam in appetitu reperitur, quia in eo est virtus, et ratio liberi, seu voluntarii participative.

XXVIII. Secundum etiam fundamentum non subsistit, quia aliquando pars potentialis unius virtutis est in diversa potentia, quam sua virtus principalis, cujus ipsa pars potentialis est; sicut temperantia est in appetitu, et aliquæ partes potentiales ejus sunt in voluntate, ut continentia, et humilitas. Ex ipsa magnificentia, quæ ab his auctoribus ponitur in voluntate, est pars potentialis fortitudinis, ut dicit S. Thomas 2-2, quæst. cxxxiv, art. iv, et tamen fortitudo est in irascibili.

XXIX. Quare dicendum est non repugnare quod aliqua virtus sit per se, et directe in appetitu sensitivo, et tamen participet aliquid a voluntate, vel ab aliqua virtute in ea existente, et sic originative sit a voluntate, subjective autem in appetitu, dicaturque aliquando pertinere ad voluntatem ratione suæ originis, et derivationis, aliquando ad appetitum, quia subjectatur in illo. Hoc autem præcipue contingit quando aliqua virtus directe quidem moderatur passiones, sed tamen induit etiam aliquem respectum, et ordinem ad alterum per modum debiti,

aut subordinationis, ratione cujus debet a voluntate originari, et ex sua propria specie petit ab illa imperari, et derivari, sicque in sua specie participat aliquid de altera virtute, id est, habet ordinem ad illam. Et sic magnificentia, et liberalitas essentialiter, et entitative, seu subjective sunt in appetitu cujus passiones moderantur: liberalitas quidem concupiscentiam habendi, magnificentia spem et audaciam erga magnos sumptus. Sed quia hoc faciunt in ordine ad alterum, cui subministrant largitionem et sumptus, dicuntur originari a voluntate seu ex sua natura, et specie ordinem dicere ad voluntatem, quæ se habet ad alterum.

XXX. Quæ doctrina valde necessaria est, ut intelligamus specificam differentiam aliquarum virtutum, vel vitiorum, quæ in sua specifica ratione non videntur posse constitui nisi per ordinem ad alteram virtutem a qua aliquid participant, verbi gratia in speciebus luxuriæ, adulterium est species luxuriæ ab aliis condistincta, quod directe est contra virtutem castitatis, et tamen habet determinatam speciem quatenus participat aliquid de injustitia, ut docet S. Thomas 2-2, quæst. cliv, articulo primo ad secundum, non quia directe sit contra utrumque et ex injustitia accipit differentiam specificam in luxuria; sed quia directe est contra castitatem, tamen si aliquis ita est affectus delectationi sensibili, ut propter illam non renuat facere injustitiam in personam alteri conjunctam, et sic ex ordine ad injustitiam sortitur specificam indifferentiam, quatenus ei subordinatur, et ordinem ad illam admittit. Et similiter virginitas est excellentissima species castitatis, nec tamen distinguitur a castitate communiter dicta, nisi in quantum firmatur voto, et subordinatur virtuti religionis,

ut docet S. Thomas 2-2, quæstione cliv, art. iii ad quartum, eo quod virginitas supra communem castitatem addit reddere sibi illicitam omnem experientiam veneris, etiam in matrimonio, quod non fit nisi vero ad id obligetur. Similiter virtus misericordiæ moderatur passionem tristitiæ, qua aliquis tristatur non absolute, sed compatiendo de aliena miseria, et hoc ex amore erga proximum participat: et poenitentia habet pro actu proprio contritionem quatenus motivum ejus ordinatur a charitate, ut peccatum velit expiare propter Deum summe dilectum.

XXXI. Hoc ergo modo liberalitas, et magnificentia sunt subjective in appetitu, cujus passiones moderantur; liberalitas quidem, quia moderatur nimium amorem pecuniæ, qui licet non pertineat ad concupiscentias naturales, quas moderatur principalis temperantia, pertinet tamen ad concupiscentiam animalem, quæ etiam moderatione indiget a parte aliqua temperantiæ minus principali. Sed tamen istam concupiscentiam pecuniæ non moderatur liberalitas in ordine ad alterum, ut scilicet alteri largiatur. Et in hoc participat aliquam rationem debiti, et justitiam, non quidem rigosi, et legalis, sed moralis, et secundum decentiam, qua se debet habere ad alterum, et sic participat aliquid de justitia, quæ est in voluntate, et ad eam pertinet originative, et participative.

XXXII. Magnificentia autem moderatur spem, vel audaciam, quæ sunt passiones irascibilis, non tamen id facit absolute, sed in ordine ad alterum expendendo magnos sumptus sive erga aliquem privatum, et sic participat etiam aliquam rationem debiti sicut liberalitas; est enim magnificentia magna liberalitas. Et sic dicit 2-2, D. Thomas

quæst. cxxxiv, art. iv ad primum, quod liberalitas, et magnificentia considerant sumptus faciendos secundum quod comparantur ad passionem animæ, id est, ad moderationem cupiditatis in liberalitate; spei et audaciæ in magnificentia.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

XXXIII. Pro sententia Scoti arguitur primo ad probandum appetitum sensitivum non esse capacem virtutis proprie dictæ: Nam formale objectum virtutis est extra adæquatum objectum appetitus sensitivi, et modus etiam operandi virtutis est extra modum operandi appetitus sensitivi, ergo in illo non potest poni virtus. Antecedens probatur, nam objectum proprium, et formale virtutis est bonum honestum, seu ipsamet honestas virtutis: honestas autem non est bonum sensibile, sed intelligibile, et rationis: unde etiam in Angelis reperitur. Per sensum autem solum attingitur id quod delectabile est, et congruum naturæ sensitivæ. Similiter etiam modus operandi virtutis moralis est habitus electivus. Eligere autem non convenit appetitui sensitivo, sed rationali, quia in electione proceditur per comparationem, et collationem unius cum alio, et per arbitrium accipitur unum præ alio. Quam comparationem, et collationem non potest facere appetitus sensitivus, sed rationalis.

XXXIV. Nec valet dicere, quod licet appetitus sensitivus non possit hoc facere ex propriis meritis, bene tamen ex participatione voluntatis, et rationis, a qua dirigitur, ut sæpius dicit sanctus doctor.

XXXV. Nam contra est, quia non potest una potentia ex participatione alterius ferri extra suum adæquatum objectum, sicut non possunt

alii sensus, ut visus, et auditus ex participatione intellectus attingere res spirituales, aut unus sensus objecta alterius percipere, verbi gratia visus sonum, aut e converso. Ergo nec etiam appetitus sensitivus poterit ferri in bonum spirituale, et intelligibile, quale est bonum honestum, etiam ex participatione alterius potentia. Et eadem ratione nequibit eligere, quia electio procedit secundum comparationem unius ad aliud, seu præ alio. Et hoc excedit vim potentia sensitivæ, alias etiam dici posset, quod potentia sensitiva poterit ferri in universale in quantum universale ex participatione rationis, et quod justitia posset esse in appetitu sensitivo, quæ tamen solum ponitur in voluntate, quia est ad alterum, hoc autem ex participatione voluntatis etiam poterit habere appetitus sensitivus. Similiter ly ex participatione voluntatis, potest appetitus eligere, ideoque ut capax virtutis, quæ est habitus electivus: cur non poterit ejusdem esse capax voluntas, quæ essentialiter, et non solum participative est capax eligendi. Denique in anima separata, remanent virtutes morales, ut temperantia, fortitudo, etc. licet cum alio statu, et modo operandi, ut infra quæstione lxxvii dicitur; ergo non sunt subjective in appetitu sensitivo, quia hic non datur in anima separata.

XXXVI. Respondetur ad principale argumentum, quod bonum honestum non solum potest inveniri in materia pure spirituali, sed etiam in sensitiva secundum participationem, quatenus etiam passiones appetitus sensitivi possunt esse motæ, et directæ a ratione, et ministerialiter etiam deserviunt appetitui. Igitur eo modo quo appetitus potest subjici rationi, et potest dari aliquid sensibile rationi subjectum, et ab eo regulatum, potest etiam dari honestum

tum participatum, et subjectum rationi. Unde dicimus quod licet honestum pure spirituali sit extra objectum formale appetitus, non tamen honestum participatum, et ministerialiter deserviens rationi, et spiritui.

XXXVII. Et cum dicitur, quod appetitus solum fertur in delectabile sensitivum, seu congruum naturæ sensitivæ, distingo; in delectabile sensitivum sistendo intra limites sensibiles delectationis, nego; ministrando, et deserviendo spiritui, et rationi, concedo; sicut enim sensus, præsertim interni, in nobis deserviunt intellectivæ cognitioni, et ex hac conjunctione discurrit phantasia circa singularia, quod sine collatione aliqua fieri non potest, et ita licet sit ultra objectum ejus adæquatum cognoscere universale, quia hoc est sine conditionibus singularibus, sine quibus non potest aliquid sentiri, et ad sensum pertinere, tamen non est ultra ejus objectum adæquatum ferri in singularia modo discursivo, et collativo participative, quia ad hoc elevari potest hoc ipso, quod ministerialiter deservire potest operationi intellectivæ. Eodem modo appetitus, quia ministrat rationi, et ab ipsa participat regulationem, non est extra ejus adæquatum objectum attingere honestatem virtutis prout participative se habet in passionibus, quia si non est extra ejus sphaeram quod deserviat, et subordinetur rationi, ita non est extra adæquatum ejus objectum ratio honesti participati, quia hoc pertinet ad ipsam rationem subordinationis, et ministratæ, quam habet appetitus ad rationem; rationi enim subordinari etiam in appetitu sensitivo honestum, et rationabile est, licet participative.

XXXVIII. Ex quo manent solutæ omnes instantiæ allatæ. Fatemur enim quod non potest aliqua potentia exi-

re extra limites objecti sui adæquati. Negamus tamen esse extra sphaeram appetitus sensitivi attingere bonum honestum participative, et ministerialiter, quia non est extra sphaeram appetitus sensitivi, ut conjuncti rationi ei ministrare, et subordinari, et subjici: *Quia sub te erit appetitus ejus, et tu dominaberis illius*, Genes. iv. Nec tamen simili ratione poterit sensitiva potentia attingere universale sub intentione illa, et abstractione universalitatis, quia hoc excedit omnem modum sensibilitatis, nec enim potest aliquid sentire, nisi prout hic et nunc, quia corporali modo attingit. Universale autem abstrahit ab hic et nunc, et sic est extra adæquatam sphaeram potentia sensitivæ. Electio tamen convenire potest participative appetitui, quia electio potest esse circa singularia, et ex participatione rationis potest uti collatione, et comparatione; sicut phantasia potest conferre, et discurrere circa singularia, non tamen abstrahere universale a singularibus et hoc habet ex conjunctione, et participatione intellectus, cui ex sua propria natura habet ministrare, et deservire, et sic ejus perfectionem, et modum potest participare.

XXXIX. Quod vero dicitur, hac ratione multo magis convenire posse virtutem ipsi voluntati, quia essentialiter electiva est, et non solum participative sicut appetitus, respondetur non ex hac parte repugnare virtutem voluntati, quia non sit electiva; constat enim multas virtutes poni in voluntate, ut religionem, pœnitentiam, justitiam, etc. sed specialiter illæ virtutes, quæ moderantur passiones non sunt in voluntate, sed in appetitu, quia electio illa talis esse debet, quod sit electio eliciens ipsas passiones moderatas, et ista elicientia non potest esse in voluntate, sed in appetitu, quia est actus ab eo elicitus, et in eo immanens, et ita ele-